

Miko, František

Sú vzťahy medzi slovami len syntaktické?

In: *Otázky slovanské syntaxe : sborník brněnské syntaktické konference*, 17.-21.IV.1961. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1962, pp. 39-46

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/119383>

Access Date: 03. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

S Ú VZŤAHY MEDZI SLOVAMI LEN SYNTAKTICKÉ?

FRANTIŠEK MIKO (Košice)

Chcel by som sa dotknúť otázky, či vzťahy medzi slovami sú len syntaktické. Má to byť príspevok k riešeniu problému, ako široko treba chápať oblasť skladby. Tým nadväzujem na referát akademika Trávníčka.

Pozadím tejto otázky je všeobecne prijímaný názor, že spájanie slov, ich závislosti, väzba, zhoda, vôbec vzťahy medzi slovami, ako sa realizujú vo vete, sú záležitosťou vetnej stavby a patria do oblasti skladby.¹ V svetle bežnej poučky, že veta je spojením slov, resp. že je zložená zo slov, je to všetko jednoduché a jasné. Vyvodme však z tejto poučky všetky dôsledky a ukáže sa, že je príširoká a v istom zmysle konfúzna.

Môžeme sa o tom presvedčiť na hociktorom jednoduchom príklade, povedzme na holej vete *Ulica ožila*. Obidve slová tejto vety sú spojené zhodou v osobe, rode a čísle. V gramatikách sa raz hovorí, že ide o zhodu medzi prísudkom a podmetom,² inokedy, že je to zhoda medzi slovesom a podstatným menom, alebo sa to bez rozpakov obmieňa i tak, že sa sloveso zhoduje so svojím podmetom (resp. subjektom). To nás privádza k celému radu námietok a otázok.

Ak pojmy *podmet* a *podstatné meno v nominatíve*, a rovnako aj *prísudok* a *finítne sloveso* nie sú pre nás totožné, potom sa uvedené formulácie o zhode navzájom konfundujú.

Zhoda je vyjadrená v tvare slovesa. Spájajú prípony slovesa prísudok s podmetom alebo sloveso s podstatným menom, prípadne obidvoje? Zhoda sa pokladá za syntaktický jav. Podľa toho by rodový, osobný a číselný tvar slovesa bol vyjadrením zväzku prísudku s podmetom. Ostávajú potom sloveso a podstatné meno, ktoré tvoria slovný resp. slovnodruhový podklad pre spomenuté vetné členy, mimo tohto spojenia? To by sme zrejme nemohli povedať. Zhoda teda spája i sloveso a podstatné meno ako také, t. j. ako slovné druhy.

To vyvoláva ďalšiu otázku, či totiž kongruentný tvar slovesa je záležitosťou samotného slovesa, vyplývajúc z jeho povahy, alebo či je späť len s fungovaním slovesa

¹ Pozri Karel Hausenblas, *Vývoj předmětového genitivu v češtině*, Praha 1958, 13 n. Tiež František Kopečný, *Základy české skladby*, Praha 1958, 11–12.

² Porov. Jozef Ružička, *Základné sporné otázky slovenskej skladby*, Jazykovedné štúdie IV, Spisovný jazyk, Bratislava 1959, 22.

v platnosti prísudku a či je pritom podmienený prítomnosťou podstatného mena, na ktoré sa vo vete vzťahuje. Odpoveď nebude jednoznačná. Slovesný tvar je súčasťou paradigmy slovesa, ale je motivovaný nadradeným substantívom. Jedno by bolo podľa doterajších gramatických konvencií vecou tvaroslovia, druhé vecou skladby.

Sú pri tom dva problémy. Či do tvaroslovia patrí slovesný tvar len svojou formálnou stránkou alebo i svojím gramatickým významom, a druhý problém, či jeho motiváciu nadradeným substantívom máme len vo vete ako prvok jej stavby alebo či táto motivácia nie je konštitutívnym prvkom slovesa ako slovného druhu.

Pokiaľ ide o prvý problém, klonia sa novšie názory u nás k tomu, že gramatický význam tvorí s gramatickým tvarom jednotu, ktorú nemožno trhať ani z metodologických príčin. Veď funkčný výklad je jedným z najdôležitejších výdobytkov modernej jazykovednej metodológie. Zväzok obsahu a formy je konštitutívnym činiteľom v jazyku. Bez tohto zväzku niet nič jazykového a čo je, napr. číro formálne rozdiely v skloňovaní substantív a v časovaní sloviess, to jestvuje len ako zjav, ktorý chápeme ako asymetriu, výkyv zo základnej rovnováhy tohto zväzku. Túto asymetriu však interpretujeme tiež ako istý prípad jednoty obsahu a formy, totiž ako synonymitu.

Odporcovia takéhoto komplexného ponímania gramatických tvarov vyslovujú námietku, že tieto tvary nadobúdajú svoj zmysel iba vo vete, že jestvuujú len preto, aby boli použité vo vete. Táto námietka neberie do úvahy, že to isté platí i pre slová ako lexikálne prostriedky, ako to zdôraznil A. I. Smirnickij,³ a že to platí koniec koncov pre všetky jazykové prostriedky a prvky, napr. i slabiky a fonémy. A pritom sa pre tieto jazykové prvky nevyvodzuje z toho nijako uzáver, že ich použitie má skúmať syntax.

Nakoniec ústi tento prvý problém do otázky, aký zmysel má uznávať osobitný tvaroslovný plán. Táto otázka má svoje širšie pozadie: prečo vlastne rozlišujeme plány jazyka vôbec.

Tieto plány súvisia zrejme s rozličnými stránkami jazyka. Dovolím si pre osvetlenie celkom prostý príklad z nástrojovej techniky. Úkon vytiahnuť kliešťami kliniec má dve zložky: zachytenie klinca a jeho vyváženie oporou na podložku a tlakom nabok. Nástroj na vytiahnutie klinca musí mať na to svoje dve stránky: chápadlá na zachytenie klinca a rúčky na jeho vyváženie (ktoré slúžia súčasne i na stisnutie chápadiel a vôbec na držanie klieští).

Jazyk je nepochybne nástroj v širšom zmysle tohto slova. Stránky jazyka možno vyvodzovať len z jeho úkonnosti, zo zložitosti jeho úkonu. Každá zložka, stránka nevyhnutne implikuje tak tvarový, formálny, ako aj funkčný moment.

V súvislosti s gramatickou stavbou jazyka hovorievame, že v nej ide o ohýbanie slov a o ich spájanie do viet. Tým je postihnutá iba formálna tvárnosť týchto dvoch

---

³ A. I. Smirnickij, *Leksičeskoje i grammatičeskoje v slove*, Voprosy grammatičeskogo stroja, Moskva 1955, 11 n.

stránok jazyka. Len takéto vymedzenie by však nestačilo ako podklad pre vyčlenenie osobitných gramatických plánov, tvaroslovného a syntaktického.

O funkčné členenie náuky o jazyku na podklade funkčného vymedzenia jeho stránok sa pokúsil, ako vieme, V. Mathesius.⁴ Každý jazykový prejav je podľa neho založený na dvoch aktoch, na pomenovaní a na usúvzťažnení jazykových znakov.⁵ V súhlase s tým rozoznáva jazykovedné disciplíny funkčnú onomatológiu a funkčnú syntax.⁶

Zdá sa nám však, že aj u Mathesiusa je funkčne poňatý iba prvý akt, pomenovanie; usúvzťažnenie jazykových znakov je len formálnou stránkou druhého z týchto aktov. Funkčnú podstatu vety chápe Mathesius inde ako elementárny zdeľovací prehovor, ktorým sa hovoriaci aktívne a spôsobom zanechávajúcim po formálnej stránke dojem obvyklosti stavia k nejakej skutočnosti.⁷ Obidve tieto poňatia, formálne i funkčné, ostali však u Mathesiusa disparátne.⁸

Okrem funkčnej onomatológie a funkčnej syntaxe hovorí Mathesius aj o morfológii, ktorá sa zaoberá zoskupovaním vyjadrovacích prostriedkov na základe ich formálnej príbuznosti. Členy morfolologickej sústavy sú pritom funkčne začlenené tak do onomatológie, ako aj do syntaxe.⁹ Mathesiusova morfológia je teda len formálna, chýba jej vlastná funkčná zložka. Je otázne, či ju Mathesius oprávnenne vydeľuje ako osobitnú stránku jazyka a či ju vlastne sám za takúto pokladá, keď totiž uznáva len dva vetotvorné či rečotvorné akty, pomenovanie a usúvzťažnenie.

Nakoniec sa teda všetko zauzľuje v probléme, čo s gramatickými tvarmi slov, ako ich chápať a vysvetlovať. To je vlastne v zovšeobecnenej podobe náš druhý problém, ktorý sme naznačili postavením otázky, či motivácia slovesných tvarov nadradeným substantívom je jav vety alebo stránka slovesa ako slovného druhu.

Je nesporné, ako to výslovne vyzdvihol N. S. Pospelov¹⁰ a u nás E. Pauliny,¹¹ že slovné druhy jestvujú v svojej relatívne samostatnej, systémovej existencii aj mimo vety ako predpoklad jej stavby. „Slovo už predtým,“ hovorí Pospelov, „než je členom vety, musí byť sformované ako slovný druh.“¹² Pritom vzťahy „predtým“

⁴ Vilém Mathesius, *O soustavném rozboru gramatickém*, Čestina a obecný jazykozpyt, Praha 1947, 157 n., predovšetkým 195; ďalej *Několik slov o podstatě věty*, tamtiež, 224 n., predovšetkým 232.

⁵ *O soustavném rozboru gramatickém*, 160. Pozri tiež Vl. Skalička, *Vztah morfologie a syntaxe*, Slovo a slovesnost 18, 65–71. Tiež Ružička, c. p., 7.

⁶ *O soustavném rozboru gramatickém*, 161.

⁷ *Několik slov o podstatě věty*, 231.

⁸ Porov. tamtiež, 231 a 232–233.

⁹ *O soustavném rozboru gramatickém*, 161.

¹⁰ N. S. Pospelov, *Problema častej reči v ruskom jazyke*, Vorträge auf der Berliner Slavistentagung, Berlin 1956, 35.

¹¹ Eugen Pauliny, *Systém v jazyku*, O vědeckém poznání soudobých jazyků, Praha 1958, 23–24.

¹² Pospelov, tamtiež.

a „potom“ netreba chápať časovo a geneticky, ale ako výraz systémovej postupnosti v systémovom rozvinutí jazyka.

Podstata slovných druhov sa chápe zväčša onomatologicky. Slovné druhy tvoria kostru slovnej zásoby. Aj Mathesius pokladá slovné druhy, alebo ako on hovorí, slovné kategórie za onomatologický problém. Sú mu výrazom klasifikácie vonkajšej skutočnosti.¹³ Ale súhlasne s F. Slottym priznáva, že majú aj svoju syntaktickú stránku ako nositelia syntaktických funkcií.

Pri onomatologickom chápaní podstaty slovných druhov sa zrejme gramatické tvary vynechávajú z úvahy. Tým sa trhá očividná súvislosť medzi špecifičnosťou slovného druhu a medzi istým spôsobom ohýbania a k tomu prislúchajúcimi gramatickými kategóriami. V snahe rešpektovať túto súvislosť hovorí sa novšie o slovných druhoch ako o gramaticko-lexikálnych triedach slov.¹⁴ Takéto ponímanie je však príširoké na skutočnú povahu slovných druhov. Veď vetné členy by bolo treba brať podľa takéhoto uvažovania za lexikálno-morfologicko-syntaktické kategórie, lebo majú do činenia so slovami i so slovnými druhmi a s ich gramatickými tvarmi. A predsa abstrahujeme vetnočlenskú platnosť od slovných druhov.

Takéto súvislosti pravdaže jestvujú, lebo v stavbe jazyka jedno nadväzuje na druhé. Ale sú tu i špecifické rozdiely. V klasickej marxistickej formulácii sa rozdiely medzi lexikou a gramatickou stavbou charakterizujú protikladom zvláštneho a všeobecného. Všeobecné, gramatické jestvuje na pomenovaní ako osobitný jav, ktorý má i svoje zvláštne, gramatické vyjadrenie. Spojitosť medzi charakterom významu a spôsobom vyjadrenia osobitne zdôraznil A. I. Smirnickij.¹⁵ Touto spojitosťou je daná jednota morfolologickej stránky jazyka tak, že možno o nej hovoriť i bez toho, aby bolo treba osobitne zdôrazňovať, že spočíva na lexikálnom podklade.

Je síce pravda, že slovo nejestvuje bez svojho gramatického sformovania;¹⁶ ale ako lexikálna jednotka neimplikuje ten alebo iný slovný druh. Gramatické je v slove len všeobecnou podmienkou jeho jestvovania.

Čo je zmyslom toho všeobecného, gramatického na pomenovaní? Možno to rukoľapne zisťovať na hociktorom jednotlivom slove, povedzme na slovách *chyba* — *chybný* — *chybne* — *chybil* alebo *verný* — *verne* — *vernosť* ap. Obsahové jadro každého z týchto dvoch derivačných radov je v podstate rovnaké. Rozdiely medzi slovami by teda nespočívali v ontologickej rozdielnosti nimi označovaných javov, ako sa bežne myslí.

Ide tu o rozdiely, ktoré vymedzil E. Pauliny ako rozdiely týkajúce sa samostatnej či nesamostatnej existencie javov a ich dynamičnosti.¹⁷ My by sme to povedali

---

¹³ *O soustavném rozboru gramatickém*, 164.

¹⁴ Pospelov, c. p., 31 n.

¹⁵ Smirnickij, 32.

¹⁶ Smirnickij, 17.

¹⁷ Eugen Pauliny, *Systém slovenského spisovného jazyka 2*, oykl. vyd., Bratislava 1946/47, 95–96; *Systém v jazyku*, 22–23; *Problémy slovesnej reakcie*, K historickosrovnávacímu štúdiu

skôr tak, že ide o rozdiely v tom, či javy chápeme ako samostatné alebo ako nesamostatné. Prirodzene, podkladom takéhoto chápania sú reálne vzťahy v skutočnosti. Podstata slovných druhov spočíva v tom, že nimi vyjadrujeme javy, berúc v rozličnej miere a v rozličnom poradí do úvahy tieto ich vzájomné reálne vzťahy. Slovo so zreteľom na slovný druh je pomenovaním javu v jeho vzťahoch. Adjektívnosť slova spočíva vo viazanosti slova na podstatné meno. Pojem vlastnosť, ktorým sa má vyjadriť slovnodruhový obsah adjektíva, neznačí nič iné ako vzťah príslušnosti k podstatnému menu. Opakujúc sa na istom počte slov vytvára tento vzťah morfológickú triedu.

Ale to nie je všetko. Z príslušnej vzťahovej povahy slova a tým z príslušného slovnodruhového významu vyplýva aj istá gramatická sformovanosť. So zmenou slovného druhu mení sa aj gramatická tvárnosť, ohýbanie slova, paradigmatika. Pritom však princíp zmeny nespočíva v samej forme, ale v tom, čo forma vyjadruje. V spojeniach *stretol som známeho* a *porad mi nejakého známeho človeka* sa forma nemení; čo je iné, je iba zmysel formy, a to v tesnej spojitosti so zmenou slovnodruhovej platnosti slova (v substantivizovanom slove *známeho* ide o substantívne kategórie rodu, čísla a pádu, v adjektíve *známeho* tvar iba odkazuje k nadradenému podstatnému menu *človeka*). Svedčí to jednak o tom, že pri traktovaní gramatického tvaru treba nevyhnutne brať do úvahy i gramatické kategórie, a ďalej, že gramatické kategórie majú bezprostredný vzťah k slovnodruhovej povahe slova.

A je to aj prirodzené. Veď gramatický tvar prídavného mena a to, čo tento tvar naznačuje, nie je nič iné ako vyjadrenie slovnodruhovej podstaty adjektíva, totiž jeho príslušnosti k podstatnému menu. To isté možno *mutatis mutandis* povedať o slovese, o príslovke, a aj o predložkách, spojkách, časticiach a citoslovciach. Pri každom z týchto druhov slov máme špecifické medzidruhové vzťahy, ktoré konštituuju osobitnú slovnodruhovou platnosť.

Z toho by vyplývalo, že medzislovné vzťahy sú záležitosťou a náležitosťou slovných druhov. A ďalej, že tieto vzťahy sú bezprostredne zviazané s paradigmatickou. To potom značí, že slovné druhy sú javom morfológického poriadku.¹⁸

Keď teda tvar slovesa alebo prídavného mena je motivovaný nadradeným podstatným menom, nie je to nič také, čo by jestvovalo len vo vete, je to niečo, čo tieto slovné druhy majú v svojej systémovej existencii mimo vety, mimo vetnej konštrukcie. Zhoda nakoniec nie je nič iného než slovnodruhový aspekt prídavného mena a slovesa vo finitnom alebo adjektívnom tvare. Preto E. Pauliny hovorí o zhode ako o gramatickej kategórii prídavného mena a slovesa.¹⁹ Adjektíva už samy osebe majú vždy prítomný vzťah k podstatným menám ako jadro svojej slovnodruhovej pod-

---

slovanských jazykú, Olomouc — Praha 1957, 39. Podobné poňatie pozri v tom istom zborníku u Miroslava Komárka, *K některým otázkám historickosrovnávacího zkoumání slovních druhů*, 48.

¹⁸ Porov. aj A. V. Isačenko, *Grammaticeskij stroj russkogo jazyka v сопоставленiji s slovackim I, Morfológia*, Bratislava 1954, 32 n.

¹⁹ *Systém slovenského spisovného jazyka 2*, 143 n.

staty. Sústava ich tvarov je škálou ich kongruentných možností, je to zhoda vôbec zhoda v konkrétnej výpovedi je jeden jej prípad. To isté platí i pre slovesá (pri slovese máme na mysli kongruentné tvary; tvary prvej a druhej osoby sú fakultatívne tiež kongruentné; nešpecifické odchýlky od povedaného, napr. neosobné tvary sloves a neosobné slovesá, sa konštitujú a chápu vždy na tomto špecifickom pozadí).

Tieto vývody platia i pre podstatné meno a jeho väzbu s inými slovami. Len pád má trochu inú úlohu v slovnodruhovej povahe podstatného mena, o čom sa tu nemôžem šíriť.

Slovné druhy a s nimi medzidruhové vzťahy slov nie sú teda záležitosťou vetnej stavby, a nie sú ani záležitosťou lexiky, ale tvoria formálne i funkčne osobitný plán jazyka. Zmyslom tohto plánu je dopĺňať pomenovanie všeobecným významovým aspektom, predovšetkým vzťahovým zreteľom. Morfológické je na slove medzi iným a predovšetkým to, čo vyjadruje vzťahovosť pomenovania. Pomenovanie so svojou morfológickou nadstavbou stáva sa pomenovaním vo vzťahoch, pomenovaním usúvzťažňujúcim.

Z toho vyplývajú prekvapujúce uzávery. Vzťahy slov nie sú dané až vo vete, jestvujú už na pomenovaniach ako ich gramatická nadstavba daná v ich paradigmaticke (nepritomnosť paradigmaticky pri príslovkách a pri neplnovýznamových slovách má tiež svoj špecifický vzťahový dosah). Formulácia, že veta je spojením slov, a Mathesiusov názor, že druhým rečotvorným aktom je usúvzťažnenie, sú z hľadiska povedaného príliš široké, lebo zahrnujú aj to, čo veta nerobí, čo už má hotové k dispozícii.

Veta však predsa len je istým spojením, usúvzťažnením. V morfológickom pláne sú totiž vzťahy slov dané vždy len z hľadiska jedného slovného druhu. Z hľadiska prídavného mena je napr. daný len jeho vzťah k podstatnému menu, ale to, čo zase viaže podstatné meno k iným slovám, sa prídavného mena nijako netýka. Morfológia skúma vzťahy slov len v ich binárnom dosahu, a to len z hľadiska jedného nositeľa vzťahu. Morfológia nemá kritériá ani oprávnenia, aby dávala dovedna viacej binárnych vzťahov.

Veta je vymedzený rad slovných spojení daných medzidruhovými vzťahmi. Oprávnenie utvoriť ohraničenú reťaz, konštrukciu slovných spojení čerpá veta zo svojej parciálnej funkcie: vyjadriť fakt skutočnosti a komunikovať ho. Touto parciálnou funkciou sa dosahuje úplnosť jazykového úkonu. Vetou sa, ako vieme, docieľuje funkčnej úrovne prejavu, preto ju V. Mathesius a Vl. Skalička definujú ako elementárny prehovor.²⁰

Vyjadrenie faktu spočíva v tom, že na základe apercepcie faktu, ktorá závisí od postoja k nemu a od komunikačného zámeru, sa urobí výber príslušných spojení, ktoré vytvoria na základe postupného nadväzovania rad. Slová teda pritom nespájame, ich vzťahy sú dané už v slovnodruhovej rovine, a to nie ako vzťahy jednot-

²⁰ Pozri Mathesius, *Několik slov o podstatě věty*, 227 n.

livých slov, ale ako vzťahy slovnodruhových tried. Veta sceluje vybrané slovnodruhové dvojice v rad, v konštrukciu, zoči-voči faktu, ktorý sa tým vyjadruje, a to v závislosti od komunikačného zámeru, ktorý sa tým súčasne realizuje.

Základným typom komunikácie je informácia. Veta v svojom základnom, bezpríznačkovom type podáva informáciu. Pretože sa vetná konštrukcia skladá zo slovnodruhových kategórií, vychádzajúc z nich, informácia sa ako celok realizuje postupne, prechodom od jednej slovnodruhovej jednotky na inú. Je rozčlenená tak, ako je rozčlenená veta na slová. Pri tomto prechode narastá postupne informácia parciálnymi informačnými hodnotami, ktoré tradične voláme prísudkom, doplnkom, predmetom, príslovkovým určením a prívlastkom. Z týchto parciálnych informácií vyviera celková informácia, ktorú podáva veta. Každý vetný člen predstavuje istý druh parciálnej informácie. Druh informácie závisí tak od slova, ktoré informáciu podáva, ako aj od slova, o ktorom sa informácia podáva. Podmet síce nepredstavuje informačnú hodnotu, ale má pri rozvíjaní informácie eminentne dôležitú úlohu ako jej východisko a cieľ. (Tým nedávame podmet nijako do súvislosti s aktuálnym členením, v ktorom sa realizujú špecifické informačné hodnoty na inej rovine a z iného hľadiska.)

Vetné členy nie sú teda vlastne osobitné jazykové jednotky, ktoré by mali svoju vlastnú formu s nejakým významom. Vetné členy sú stelesnením informačných hodnôt, ktoré nadobúdajú slová vo vetnej konštrukcii v službách komunikačného zámeru. Čo je dôležité, tieto hodnoty nadobúdajú slová so zreteľom na svoju slovnodruhovou povahu a z nej vyplývajúce slovnodruhové vzťahy. Vetnočlenská štruktúra je zhodnotením morfológicko-lexikálnej štruktúry z hľadiska výpovede. Finitné sloveso informuje ako prísudok o podstatnom mene v nominatíve (vlastne o ním pomenovanom jave), prídavné meno informuje o podstatnom mene, podstatné meno ako predmet alebo príslovkové určenie informuje o slovese alebo o prídavnom mene atď.

Z toho hľadiska je dobre pochopiteľné, čo hovorí N. S. Pospelov o morfológii a syntaxi: Nič nie je v syntaxi, čo by nebolo skôr v morfológii.²¹ Pravda, kantovsky by bolo treba pridať: okrem samej syntaxe.

Podstata syntagmy spočíva teda nie v spojení slov, ale v tom, čo bolo svojho času položené do jej pojmového vymedzenia, totiž v *určovacom vzťahu* medzi členmi morfológického zväzku. Spojenie slov teda nemožno klásť ako špecifikum vety. Je to širší jav, ktorý zahrnuje jednak morfológické, medzidruhové zväzky slov, a jednak syntaktické vymedzenie a scelenie týchto zväzkov v rad s príslušnými informačnými hodnotami, ktoré sa v rámci týchto zväzkov realizujú pri uskutočňovaní komunikačného zámeru. To, čo sa vo vetnej konštrukcii pridáva k lexikálnemu a morfológickému podkladu na ceste k plnému úkonu jazyka, možno súhlasne s inými

---

²¹ N. S. Pospelov, *Zamečanija` po dokladu J. Ružički*, „Spornyje voprosy slovačskogo sintaksa,“ Jazykovedné štúdie IV, Spisovný jazyk, Bratislava 1959, 35 a 37.

charakterizovať ako aktualizačné a komunikačné vzťahy (v nich sú už zahrnuté aj vzťahy syntagmatické).²²

Vzťah morfológického a syntaktického vo vetnej konštrukcii by som si dovoľil kvôli výraznejšiemu rozlíšeniu ukázať na príklade z oblasti bežných javov. Dym, ktorý vystupuje z komína, je vecne spojený s ohňom príčinným vzťahom. Pre pozorovateľa tohto faktu je dym informáciou o ohni, z ktorého alebo v súvislosti s ktorým dym vzniká. Na vecnom, príčinnom vzťahu sa teda ako jav *sui generis* konštituuje informačná hodnota a informačný vzťah medzi dymom a ohňom. To je temer doslova tak s morfológickými a syntaktickými vzťahmi medzi slovami.²³

Ako uzáver k svojmu príspevku môžem uviesť toto:

Vzťahy medzi slovami nie sú len syntaktické, ale v prvom rade (aspoň vo flektívnych jazykoch) morfológické. Obidvoje je pritom osobitnej funkčnej povahy.

Morfológické vzťahy sú medzidruhové vzťahy slov, ktoré vyplývajú z ich slovnodruhovej povahy. Zhodu a väzbu nemožno preto pokladať za syntaktické skutočnosti.

Spojenie slov, Mathesiusovo usúvzťažnenie a *slovosočtanije* v ruskej skladbe sú širšie javy, než aby ich bolo možné pokladať za špecifikum syntaxe.

Nijako sa nedomnievam, že tieto uzávěry dôjdu hladkého uznania. Ale vyplynuli dôvodne z toho, že nesúhlasím so stotožňovaním vetných členov a slovných druhov, ako sa to v gramatike ticho i výslovne robí. Možno právom žiadať, aby sa termíny, ktoré v jazykovede máme, používali diferencovane. Je to samozrejmä logická požiadavka. Ináč ťažko hovoriť o obsahu, špecifičnosti a rozsahu gramatických disciplín.

---

²² Syntagmatické vzťahy totiž netkvejú v spojení slov, ale v informačnej hodnote, ktorú nadobúdajú slová vo vetnej konštrukcii (sú to „určovacie“ vzťahy).

²³ Morfológické a syntaktické vzťahy nemožno ani stotožňovať, ani klásť mechanicky vedať seba. Rozličné morfológické vzťahy môžu mať rovnakú syntaktickú hodnotu. Porov. rozličné „vyjadrenie“ prívlastku v spojeniach *dlhá cesta, budova múzea, práca rukami, zážitky z ciest, zákaz vstupovať*.